

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

כתבינה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation
בנק מזרחי-טפחות סניף 669 חשבון 143564

גליון 192 פברואר 2023 שבת-אדר תשפ"ג

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

שלט מחודש לזכר "ציגנריה"

ב-22 בדצמבר 2022, במלאת 80 שנים לפעולות המרי של חברי תנועות הנוער בקרקוב, התקיים ברחוב שפיטלנה טקס הסרת הלוט מעל השלט החדש לזכר הפעולות הללו. היוזמה לתיקון הטעויות שהיו בשלט הקודם היא של המכון לזיכרון לאומי סניף קרקוב ומוזיאון יהודי גליציה בקרקוב.

בהודעה לעתונות של דובר המכון לזיכרון לאומי נאמר: "זו הנצחה של פעולה חשובה שאם כי לא הייתה בהיקף צבאי גדול, הייתה בעלת חשיבות עצומה - היא הוכיחה שיהודים לא רק מתים בגטו, אלא גם נלחמים ונוקמים. השלט שנחשף מתקן את הטעות שהייתה בשלט הקודם, מימי הרפובליקה העממית של פולין, שעיוות את העובדות".

עוד נמסר בהודעה כי בערב ה-22 בדצמבר 1942 ביצעו קבוצות של צעירים יהודים משתי מחתרות בגטו קרקוב - בעיקר מחוגים ציוניים - פיגועים בבתי קפה שבהם נהגו גרמנים להתארח, והעיקריים בהם היו בית הקפה ציגנריה ומסעדת ביזנץ, בנוסף נתלו דגלי פולין על גשרים וכרוזים הקוראים למרד פוזרו ברחובות הראשיים. במהלך הפעולות נהרגו מספר גרמנים ונפצעו רבים. המטרה העיקרית של המבצעים הייתה סמלית והפגנתית, וכפי שהוחלט על ידי הצעירים הפעולות הן "למען שלוש שורות בהיסטוריה".

לאחר המלחמה הותקן במקום לוח עם כיתוב שגוי בפולנית: "בלילה שבין 24 ל-25 בדצמבר 1942 תקפו חיילים של גווארדיה לודובה וארגון הלוחמים היהודים את אולם ה"ציגנריה" שהיה מלא גרמנים וגרמו אבדות כבדות לכובש".

עתה שונו הפרטים שעל הלוח, בפולנית, עברית ואנגלית. הטקסט בעברית הוא: "לזכרם של הלוחמות והלוחמים מארגוני המחתרות היהודיות אשר תקפו בהצלחה ב-22 בדצמבר 1942 את בית הקפה הגרמני "ציגנריה" ששכן במקום זה ובאותה

על מנת להבטיח המשך פעילות של הארגון
נא לשלם דמי חבר לשנת 2023 בסך 200 ש"ח
(נודה, כמובן, לתרומות נוספות).

חשבון בנק: מזרחי טפחות, סניף 669 חשבון מספר 143564
או המחאה לארגון יוצאי קרקוב, רחוב הנוריות 31, הרצליה.

נשים לוחמות

שתי תנועות מחתרת פעלו בקרקוב במחצית השנייה של שנת 1942 במטרה "לכתוב שלוש שורות בהיסטוריה". כ-140 צעירים היו חברים בשתי התנועות הללו - "החלוץ הלוחם" ו-"איסקרא" - נערים ונערות בשנות העשרים לחייהם, כמחציתן - נערות.

אנו מבקשים לספר את סיפורם של הלוחמות מן השורה, ולא דווקא המפקדות שעליהן נכתב בעבר, ולכך זקוקים לעזרתכם.

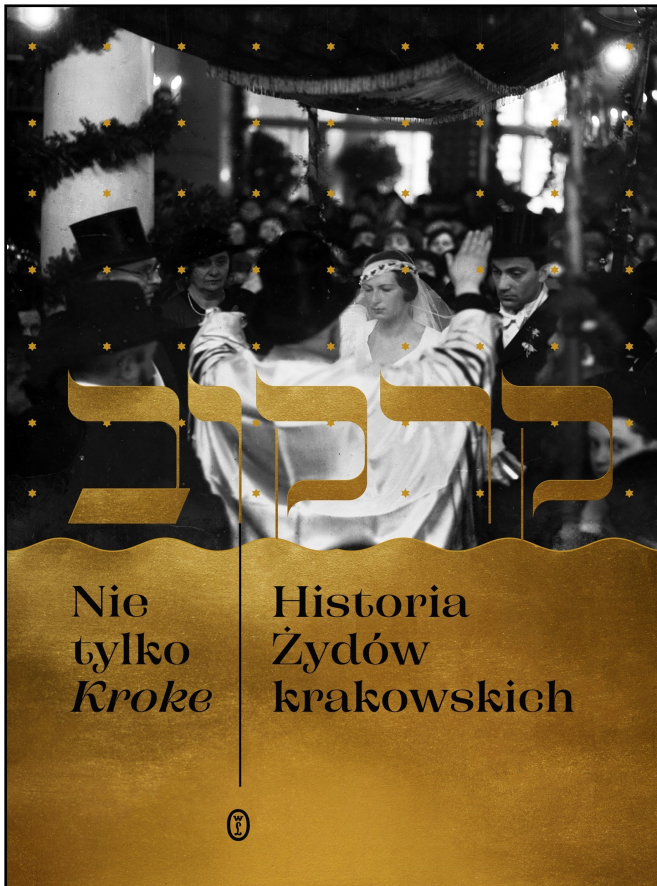
נודה לכל מי שיכול לשפוך אור על חייהן של הלוחמות ששרדו ועלו לישראל. אנו מבקשים לתעד את חייהן בקרקוב שלפני המלחמה, במהלך המלחמה ואחריה, של: אוגניה שיינברג-מלצר, צ'שה פרימר-קרניאל, פנינה וייסברג, גוסטה וולף-נורדליכט, קליר (פשקה) ורשבסקה, שושנה (רייזה) קליינברג-כהן, ופולה גולדווסר.

אבלים ומרכינים ראש
על פטירת חברתנו

רישה (רינה)
טרייביץ ז"ל

ומשתתפים בצערם
של בני המשפחה

"לא רק קרוקא. ההיסטוריה של יהודי קרקוב"

Nie tylko
Kroke
Historia
Żydów
krakowskich

עטיפה הספר: חתונת סטלה והל וסלו ויסלברג, קרקוב, 1933

במחצית השנייה של המאה ה-19 ומאז, כידוע, היו אירועים רבים מאד.

עורכי הספר מבחינים בין נוכחות אינדיבידואלית של יהודים בקרקוב לבין נוכחות קהילתית מאורגנת. ידוע על נוכחות אינדיבידואלית של יהודים באזורים שהיום הם מרכז העיר כבר במאה ה-10 אך על פי המקורות ההיסטוריים שנשתמרו הקהילה היהודית התארגנה במאה ה-13 וה-14. בימי הביניים הוזמנו היהודים לפולין על ידי השליטים שראו בהם כח כלכלי משמעותי, ואף העניקו להם זכויות יתר, אך הכנסייה והבורגנות הפולנית היו עויינים לנוכחות היהודית. למרות המתחים הללו, למרות התחרות הכלכלית והאנטי-יהדות הכנסייתית, היה ליהודים מקום חשוב בחיים הכלכליים של העיר, ולפיכך הייתה בעיר סובלנות, אם כי זו הלכה ופחתה ככל שהיהודים הפכו נראים ובעלי השפעה בקרקוב.

פרופ' גלס מרחיב כי הנוכחות של יהודים בקז'ימייז' מתועדת מאמצע המאה הארבע-עשרה ומאותה עת אפשר לדבר על שתי קהילות יהודיות מקבילות - בקרקוב ובקז'ימייז'. קז'ימייז', שכבר הפכה למרכז חשוב של החיים היהודיים, פשוט פרחה, מה שבתורו הוביל ליצירת אחד מהמרכזים החשובים ביותר של חיי הדת והאינטלקטואל היהודי באירופה. גורם שהפך את קז'ימייז' למרכז חשוב של תרבות יהודית היה ההתיישבות הדינמית של יהודים ברחבי הרפובליקה של פולין מתחילת המאות ה-15 וה-16.

(המשך בעמוד הבא)

לאחרונה ראה אור ספר המספר את היסטוריה של אלף שנות נוכחות יהודית בקרקוב. הספר *Nie tylko Kroke. Historia Żydów krakowskich* ("לא רק קרוקא. ההיסטוריה של יהודי קרקוב") הוא מונוגרפיה של אלף שנות היסטוריה של הקהילה היהודית בקרקוב שראשיתה במאה ה-10 בעריכתם של פרופ' מיכאל גלס *Michał Galas* וד"ר אדיטה גברון *Edyta Gawron* ובסיוע כספי של ארגון יוצאי קרקוב בישראל.

ביצירה נרחבת ומאירת מובילים מחברי הפרקים - Czesław Brzoza, Michał Galas, Edyta Gawron, Stefan Gąsiorowski, Anna Jakimiszyn-Gadocha, Adam Kaźmierczyk, Alicja Maślak-Maciejewska, Przemysław Zarubin - את הקורא בהיסטוריה היהודית של קרקוב, החל מימי הביניים וקבוצות היהודים הראשונות שהגיעו לקרקוב, מסבירים את הסיבות למעבר היהודים לקז'ימייז', ומתארים את התפתחותה של קרקוב היהודית ב"תור הזהב" במאות ה-15-16 שבו שלטו מלכי השושלת היגלונית ה-16. הספר מרחיב על השתתפותם של יהודים בתנועה הלאומית הפולנית בתקופת חלוקות פולין ותפקידם בתקומת פולין.

במשך מאות שנים נשמעו ברחובותיה של קרקוב פולנית, יידיש ועברית, וכל זה נעלם בסוף המחצית הראשונה של המאה ה-20, בשואה. המונוגרפיה מסתיימת בחלק המתייחס להחייאת החיים היהודיים לאחר המלחמה ולניסיונות לשחזר את זיכרה של קרקוב היהודית. הספר כולל גם מידע על חיי היום-יום, קשרי הקהילה עם חצר המלוכה, מקומם המרכזי של גדולי המקובלים והרבנים המפורסמים, וכמובן - התנועות המשיחיות, החסידות וההשכלה.

בעיתון סוף השבוע של גזטה *Gazeta.pl* בקרקוב התפרסם ב-4.1.2023 ראיין עם העורכים של הספר החדש על ההיסטוריה של יהודי קרקוב, פרופ' מיכאל גלס וד"ר אדיטה גברון. המראיין הוא העיתונאי מייקל אורבניק ואנו מביאים כאן את עיקרי המראיין.

על שאלת המראיין מדוע נבחר לספר השם "לא רק קרוקא" השיב פרופ' גלס כי לקרקוב, מקום מגוריהם של יהודים במשך מאות שנים, היו שמות שונים בשפות יהודיות: קראקא, קרקוב או קרוקא, ובמקרה של קז'ימייז', נעשה שימוש גם בשם קז'ימיר או קוזמיר. אז קרוקא הוא רק אחד מהשמות.

ד"ר גברון הוסיפה כי השם קרוקא מזוהה בעיקר עם פן מסויים של קרקוב היהודית, העולם המסורתי והאורתודוקסי, המתמקד בקז'ימייז'. המילים "לא רק קרוקא" נבחרו כדי לסמן שהספר עוסק בכלל ההיסטוריה של יהודי קרקוב ולא רק קז'ימייז', אלא גם ביהודי העיר כולה וכן יהודי פודגוז'יה, שהייתה עיר נפרדת עד סוף מלחמת העולם הראשונה.

העורכים הוסיפו כי הספרות היחסית עשירה על קרקוב היהודית סייעה, מחד, לאתר מידע ממקורות שונים, אך מאידך היה צורך להוסיף ולחקור נושאים שלא נחקרו עד כה. ספרו המונומנטלי של ההיסטוריון פרופ' מאיר בלבן "תולדות היהודים בקרקוב ובקז'ימייז' 1864-1304" כולל מידע רב ערך בנושא אך הוא מסתיים

”לא רק קרוקא. ההיסטוריה של יהודי קרקוב“ (המשך)

המתקדמת מקבלת חשיבות רבה. אך בחיים המשותפים יש גוונים רבים, והרעיון של מדינה רב-לאומית היה אופטימי מידי. בשנות ה-30 של המאה ה-20 מתחילה השפעה של רעיונות לאומניים ואנטישמיים ובמקביל הייתה זו תקופה של התפתחות מהירה של הרעיון הציוני ופריחה של החיים היהודיים. האוכלוסיה היהודית בעיר גדלה ומנתה למעלה מ-60,000 איש. ארגונים יהודיים רבים ומגוונים קמו, ראו אור עיתונים יהודיים והיו יוזמות חשובות בתחום הלימודים כמו בית הספר לבנות ”בית יעקב“. קרקוב הייתה למרכז יהודי חשוב בפולין בנוסף לוורשה, לודז', וילנה ולבוב.

ואז הגיע הכיבוש הגרמני והשוואה. יהודי קרקוב נאלצו להתגורר בגטו בפודגוז'ה, משם שולחו רובם למחנות המוות בלז'ץ ואשוויץ. למעלה מ-90% מהקהילה היהודית נרצחה. רק קומץ שרד. כשחזרו הניצולים לבתיהם, הם נתפסו כבר על ידי פולנים שארגנו פוגרום בקז'ימייז' באוגוסט 1945. היהודים הרגישו שהם חייבים לעזוב מיד. רובם עזבו והנתורים עזבו בשנות החמישים או גורשו בסוף שנות השישים.

כיום מונה הקהילה היהודית בקרקוב כ-150 איש והקהילה מגוונת - יש ביניהם אורתודוקסים, מסורתיים, מתקדמים וחילוניים. חלק מהמורשת החומרית היהודית, כמו בתי כנסת ובתי עלמין, שרדו ושופצו אך אלה חיים יהודיים אחרים וקרקוב יהודית אחרת. כיום, קז'ימייז' היא חלק חשוב מתעשיית התיירות של קרקוב ומהווה אתר משיכה למיליוני תיירים המגיעים לקרקוב ומבקשים ללמוד, בין היתר, גם על ההיסטוריה והמורשת של יהודי קרקוב.

פרופ' גלס מעיד כי הספר, שמחבריו הם מומחים לתולדות היהודים בקרקוב הקשורים למכון ללימודי יהדות של האוניברסיטה היגלונית, נכתב ומתפרסם בשל הצורך בהשלמת המידע על יהודי קרקוב ותפקידם המרכזי בעיר ובעולם היהודי.

ד"ר גברון מוסיפה כי היה זה "תור הזהב" שמהלכו יהודים מכל אירופה באים ללמוד ולהתחנך בקז'ימייז'. תהילתם של רבני קז'ימייז' הייתה כה גדולה עד שהיא אפילו מתחילה לעורר קנאה בקרקוב. לזרם הגדול הזה של אנשים מכל רחבי אירופה יש כמובן השפעה רבה על שתי הערים, לא רק מבחינה אינטלקטואלית, אלא גם מבחינה כלכלית וחברתית.

העורכים מצביעים על מספר גורמים שהשפיעו לרעה בקהילה היהודית בקרקוב ובקז'ימייז' וביניהם מעבר הבירה הפולנית מקרקוב לוורשה, בסוף המאה ה-16, שבעקבותיו יורדים בחשיבותם קרקוב וכמובן גם הקהילה היהודית. במחצית המאה ה-17 פקדו עוד מספר אירועים את קרקוב ובהם שריפה, מגיפה והכיבוש השוודי וקרקוב מתחילה להיות מכוונת יותר, אינטלקטואלית וכלכלית, לכיוון וינה, תופעה שמתגברת מאד במהלך המאה ה-19 כשבה קרקוב היתה חלק מהמונרכיה האוסטרו-הונגרית.

תקופה זו, שהסתיימה עם סיום מלחמת העולם הראשונה, היתה תקופה מצוינת בהיסטוריה היהודית של קרקוב, קז'ימייז' ופודגוז'ה, שיצרו האוסטרים מעבר לנהר הוויסלה. בעקבות הצו הקיסרי ממחצית המאה ה-19 היהודים היו יכולים לגור בכל מקום שיחפצו, זכאים ללמוד באוניברסיטה ורשאים לעבוד בכל מקצוע.

בנוסף, שינויים אורבניים, אדמיניסטרטיביים ומשפטיים ובהם החיבור בין קרקוב לקז'ימייז', ומאוחר יותר גם פודגוז'ה, הריסת חומות קז'ימייז', הביאו לתופעות כמו התבוללות, אמנציפציה, סיגול תרבות וחילון, אם כי הרוב המכריע של יהודי קרקוב היו מסורתיים ודברו בעיקר ביידיש.

בסוף המאה ה-19 הולכת וגוברת המגמה לברוח מהעולם היהודי מסורתי. במחצית השנייה של המאה ה-19 הוקם בית הכנסת הפרוגרסיבי "טמפל", השפה הפולנית נכנסת לבית הספר בקרקוב, והפולוניזציה

קרקוב. קרוקא. קראקא. קז'ימייז'

Kroke. קרקא. אלבום צילומים של אגנישקה טראצקבסקה Agnieszka Traczewska המתעד את חיי היום והאירועים המיוחדים בחייהן של משפחות אורתודוקסיות בקרקוב העכשווית.

בינואר השנה התפרסם הספר Krakowski Kazimierz: Historia i kultura שינכתב על ידי ההיסטוריון פרופ' בוגוסלב קרסנובולסקי Boguslaw Kranowolski, היסטוריון אמנות ומומחה בנושאי תכנון עירוני ושימור אנדרטאות.

הספר ראה אור בסדרת ההוצאה "ספריית קרקוב" של אגודת אוהבי ההיסטוריה והאנדרטאות של קרקוב, וכולל מידע רב וחשוב על הרובע קז'ימייז', מימי הביניים ועד לזמנים המודרניים. 567 עמודי הספר כוללים, בין היתר, מידע על בתי הכנסת וגם הכנסיות הקתוליות שברובע.

תהלוכות פורים בקרקוב

יוסף בוסק מתאר בספרו "יערות הסנה אוכלו" את אירועי חג הפורים בקרקוב, אירועים שהחלו כבר בשלהי המאה ה-19 ועד שנת 1939. במסגרת חגיגות הפורים קיימו תהלוכות פורים בקרקוב ברחוב קרקובסקה, מפינת רחוב מיודובה ועד לכיכר וולניצה, הלוך ושוב.

וכך מתאר בוסק את האירועים: "איך אפשר לא להזכיר את חג הפורים בעיר קראקוב שלפני המלחמה - מראות שאפשר לראותם כיום רק על מסכי הקולנוע. בערב זרמו היהודים מכל קצות העיר בהמוניהם דרך הרחובות והסמטאות לכיוון רחוב קרקובסקה. אלפי אנשים, רובם משלנו, אבל גם מספר נכבד של פולנים, עמדו משני צידי הרחוב, נדחקו בכל המעברים, החשמליות העוברות ברחוב צלצלו בקוצר רוח כדי להתקדם, אך ללא הועיל, הם טלטלו עצמם בקושי קדימה.

כולם התקבצו, זקנים, גברים, נשים, בני נוער, ילדים, הורים ובידיהם תינוקות, בחלקם ישנים, עטופים בשמיכות חמות. היהדות הקרקובאית המיושבת הפכה לציבור מלא שמחה, העיניים נוצצות והאוויר מלא בריחות של יין ופה ושם אנשים וילדים הגומרים בעמידה את שארית אוזני המן שלא נאכלו בבית. כולם מתוחים, חסרי סבלנות לקראת ההופעות הפורימיות.

ממעמקי הרחוב החשוך נשמעו קולות של דריכת פרסות על משטחי האבן, צהלות סוסים ושריקות שוטים החותכים את האוויר. מתוך האפלה הופיעו שורות של כרכרות מלאות באנשים בבגדים שונים - נסיכים, קצינים, אנשי עסקים, בנקאים, דמויות חובשי צילינדרים גבוהים לראשם, בפיהם סיגרים בוערים וסללות עשן מלוות אותם. הסוסים, ראשם מקושט בנוצות בת יענה, נראו כבני רמכים. העגלונים זקופים במושב הקדמי, לראשם כובעי אבטיח עם נוצה בצד, כפות ידם בתוך כפפות לבנות כשגלגל ושוט מקושט בידם. מטלטלים לכל תנועת הכרכרה, צוחקים וקוראים לעבר מכריהם העומדים בסביבה.

והנה הופיעה מרכבה מקושטת בשלל סרטים רתומה לזוג סוסים כבירים המכונים "בלגים", מאלה הגוררים במשך השבוע עגלות עם משאית כבדה, ועתה מעוטרם בצרורות של נוצות לאור פנסי הרחוב. מתחת לחופה אדומה ישב בכבודו ובעצמו הקיסר ירום הודו, פרנץ יוזף הראשון, האימפרטור האוסטרי-הונגרי, לבוש במדים כחולים, כותפות זהב רקומות לבגדי השרד שלו עטופי המדליות, משני צידי לחייו מודבק זקן הנקרא על שמו, והוא משעין את ידו על חרב בעלת ידית מקושטת, מרים מזמן לזמן את ידו ומברך את נתיניו. מרכבתו סובבת ומופיעה פעם אחר פעם.

בכרכרות האחרות ישבו בחורות הלבושות בשמלות קרנוליו, בסגנון המאה הקודמת. פניהן מכוסות ברשת עדינה, מצופה בשלל פתיתי זכוכית נוצצות, בידיהן מניפות המצננות את הפנים למרות הקור, על צווארן מחרוזות פנינים ואלמוגים, שיער ראשן מוגבה כלפי מעלה, מסולסל וקשור בסרטים בצבעי זהב. מראה פניהן כושתי אשת אחשוורוש ולא כאסתר הצדיקה. בחלק

פורים בקרקוב שלפני המלחמה

העליון של הלבוש המחשופים עמוקים, מבליטים את חלקי הגוף הנשי המכוסה בהקפדה במשך כל ימי השנה. תחפושת זו מרגיזה נשים רבות יראות שמים העומדות בצידי הרחוב ופונות לבעליהן ומצביעות לכיוון "המופקרות". הבעלים לא גורעים עין מהיושבות בכרכרות, והזבניות הקטנות זורקות נשיקות לכל עבר ונהנות מנשיקות מבן זוגן היושב לצידן.

את הטור המתמשך סגרה קבוצת צעירים לבושים כפרשים, יושבים זקופים על הסוסים ובראשם גבר בלבוש קצין, פרסות הסוסים צבועות בצבע שחור מבריק, הרוכבים לבושים במדי הוסרים אונגריים, שזורים בחוטי זהב וחגורים בחגורות עור, נעלי לכה גבוהים לרגליהם, חבושים בכובעים בצורת קסדה בגווני נחושת וחרבות מורמות מעלה בידם. לכל אחד שפם שחור ארוך מתנדנד לכל צד, ריחות של וודקה נודפים מהם למרחק. הסוסים פוסעים לאט וההמונים לא יכלו להתאפק, ניגשו, ליטפו את הסוסים בעוד הרוכבים נשאו זקופים על הארכובה בתנוחה של חשיבות.

כשראיתי בפעם הראשונה את החגיגה הזאת, את הפרשים היהודים, הם נראו בעיני כגיבורי התנ"ך, כשישים גיבורי שלמה המלך, ככתוב בשיר השירים. כל התלבושות בערב זה לקוחות ממלתחת התיאטרון היהודי רקנו. תלמידי בית הספר היהודי להתעמלות עמדו בכיכר הקרובה והעלו איש את חברו בפירמידה אנושית. הסטודנטים של האוניברסיטה, בכובעי הקורפורציות הציוניות, עברו כשהם שרים בעברית ופולנית. בפינות הרחוב אספו הקבצנים דמי פורים, היד יותר נדיבה ורחבה ביום זה ובמיוחד שהמסורת מחייבת.

אחרי חצות החלו הרחובות מתרוקנים לאט לאט. שאריות האוכל, ניירות, רסיסי זכוכית וגללי סוסים כיסו אותם, וירח עגול הפנים מודבק לרקיע, ומשתאה למראה השכונה היהודית בקראקוב.

למחרת בבוקר הפכו כל הרוזנים, הנסיכים והפרשים - לעגלונים, חייטים וסנדלרים וכל המלכות - לתופרות, זבניות ומבשלות. אבל עדיין יום שלם לאחר מכן נשאר טעם טוב אצל כולם, טעם של ערב מלא דברים נפלאים, שובבות, שמחה והתפרקות.

זקני העדה בקראקוב ידעו לספר כי החגיגות האלה נמשכות בכל פורים כבר מאות בשנים.

הרב אליעזר אשכנזי

רבי אליעזר אשכנזי, בן רבי אליהו הרופא, נולד בשנת רע"ג (1513), ככל הנראה באיטליה, אך ייתכן שבטורקיה. סבו מצד אימו היה המהרי"ק, מגדולי הפוסקים באיטליה במאה ה-15. למד אצל הרב יוסף טאיטצאק, אנוס ספרד שהקים ישיבה בסלוניקי. ככל הנראה ממנו למד לא לישון במיטב במהלך השבוע, מנהג עליו שמר במשך יותר מ-40 שנה, כמו גם ללמוד 18 שעות רצוף בכל יום.

בסיום לימודיו התמנה כרב במצרים, שם כיהן במשך 22 שנים וזכה לכבוד רב. הוא נאלץ לברוח לאחר שאחד השרים שקינא בו טפל עליו עלילת שווא. הוא הגיע לקפריסין וממנה ברח לוונציה עם פרוץ המלחמה בינה ובין האימפריה העות'מאנית על השליטה באי. משם המשיך לנדוד בין קהילות באיטליה בעקבות מחלוקת עם הרב קצנלבוגן.

בשנת 1557 נסע לפוזנן שבפולין, אך בוודאי בשנת 1561 חי בפראג משום שחתימתו מתנוססת על כתב ההקמה של חברת קדישא בעיר באותה שנה. ב-1581 נסע שוב לפוזנן וכיהן בה כרב ובשנת 1583 הגיע לקרקוב וייתכן כי מונה שם לרב. הוא נפטר בקרקוב, בשנת שמ"ו (1586), שם נקבר.

האגדה על הצלתו של הרב

מספר אגדות נקשרו בשמו של הרב אשכנזי, למשל סיפור שבעל פה שנמסר מפי רבי משה סופר (החתם סופר) וזה לשונו: כאשר היה רב במצרים, התחבב הרב אשכנזי על המלך וקיבל ממנו טבעת יקרת ערך. יום אחד כאשר היה בדרכו לארמון לחגיגות יום ההולדת של המלך, ניסה אחד מהשרים, שנטרו לו טינה, לזרוק את הטבעת לנילוס, אך רבי אשכנזי הצליח לתפוס אותה. במסיבת יום ההולדת לאור השבחים הרבים שהרעיף עליו המלך, הוא הבין שזה זמנו לעזוב ואכן מיד כשחזר לביתו צרר את דברי הערך ונמלט בספינה, ממש כאשר נשלחו שומרי המלך לעוצרו. בהמשך הסיפור, סופה גדולה טרפה את הספינה ורבי אשכנזי נאחז בקרש עץ מהספינה ואיתו הגיע עד לאיסטנבול, אז קונסטנטינופול.

הרב בעל השטיח המעופף

בקרקוב הייתה ידועה אגדה אחרת על עזיבתו את מצרים: בין כל חפצי הערך שצבר רבי אליעזר אשכנזי, היה פריט אחד מיוחד במינו - שטיח מעופף. בהתקרב חג הפסח, שלף הרב מהארון את כלי הזהב והכסף המהודרים שלו, בהם השתמש רק בחג זה כמנהג המהרי"ל. השכנים צפו בשולחן ומתוך קנאה הלשינו

מצבת הרב אליעזר אשכנזי בבית העלמין "הישן" עליה נחרת: פה נקבר הגאון מהרר אליעזר בהר"ר אליהו הרופא אשכנזי ז"ל אקונן על זמן סוערים הלא זה גלגל חוזר

למושל קהיר שיש לרב בביתו חפצים יקרי ערך, בוודאי גנובים. המושל הורה לעצור את הרב ולענותו, כדי לחקור מנין השיג את הכלים הגנובים. סעודת הסדר החלה בביתו של הרב. כאשר, כמו תמיד בסעודה זו, נפתחה הדלת לאליהו הנביא, נכנסו דרכה שני שליחים משמיים והודיעו לרב שעליו לעזוב את מצרים מיד, כי חייו וחיי כל בני משפחתו בסכנה גדולה.

רבי אליעזר אשכנזי, יחד עם כל בני ביתו, עלה על השטיח המעופף ולאחר מספר דקות של טיסה נחת בוונציה, שם סיים את סעודת הסדר ואת קריאת ההגדה. למחרת ניגש רבי אליעזר אשכנזי אל הרב הראשי של ונציה ואמר לו תוך ציטוט פסוק מסליחות: "ממצרים ועד הנה [הביא אותנו הקב"ה] ושם נאמר". מובאה זו מסליחות לקוחה מבראשית י"ד 19: "סָלַח-נָא, לְעוֹן הָעָם הַזֶּה-כְּגֹדֶל חַסְדְּךָ; וְכַאֲשֶׁר נִשְׁאַתָּה לְעַם הַזֶּה, מִמִּצְרַיִם וְעַד-הַנְּהַח"; ובדרך כלל הוא מפורש אחרת - כבקשה למחילת עוונות על-ידי אלוהים, כפי שמחלם לעם ישראל, בצאתו ממצרים. באגדה נעשה שימוש בכפל המשמעות של המילה "נשאת", שניתן לפרשה הן כנשיאה, פשוטה כמשמעה, והן כמחילת עוונות.

היד יחד עם פיסת הנייר עם לפידים בוערים. אחר כך הוא צריך לקרוע את לשונו ולזרוק אותה לאש, ולבסוף הוא צריך להוציא אותו מהעיר ולשרוף אותו חי על המוקד. יש להשתמש באפר שלו לטעינת תותח ולירות בו לצהלות" - גזר הדין בוצע בכל הקפדה!

היהודים קנו מהתליין בסכום עתק שבר מהגופה וקברו אותו בבית העלמין רמו. זה היה מקרה מאוד מתוקשר שזכה להתייחסות בכל רחבי אירופה.

ב-14 בדצמבר 1663 הוצא להורג בכיכר השוק המרכזית בקרקוב רופא יהודי, מתאטיאש קלהורה, בן דוד רוקח המוכר תרופות ברחבי קרקוב.

ההיסטוריון פרופ' באלבן מתאר את מות הקדושים של קלהורה, שהואשם בכך שכתב טקסט חילול הקודש על ישו ואם האלוהים והשאיר אותו בדוכני הכנסייה הדומיניקנית.

"אדון הצדק הוא לקרוע את שתי שפתיו, ואז הוא יכניס את פיסת הנייר המופללת לתוך ידו הימנית ולשרוף את

ז'גוטה קרקוב ותמיכתו באסירי פלשוב

בשל ההתקפה הסובייטית החלו הגרמנים לחסל מחנות בחלקי המחוז המזרחיים לוהעביר את האסירים למחנות קרקוב. זו הסיבה להתעניינות הגוברת של הארגון בפלשוב בחודש אוגוסט ולסכום שאושר. בחודשים אוגוסט - אוקטובר הוכנסו למחנה מיליון זלוטי, אשר חולקו שם בין 1,000 הנצרכים ביותר. כמו כן אורגנה במחנה קבוצת התנגדות (300 איש) שמטרתה לאפשר בריחה רחבה ככל האפשר, נרכש עבורה נשק ונקבע תאריך יעד להתקוממות - 7 באוגוסט 1944, אך יום קודם לכן בוצעו חטיפות המוניות בקרקוב ובסביבתה, ולמחנה נוספו כ- 7,000 אסירים. למשך כמה שבועות תגברו כוחות משטרה ו-ס.ס את המחנה מבחוץ ומבפנים, בהתאמה, מה שהכשיל כל אפשרות להתקוממות מזוינת, ואילו הגעת משלוחים נוספים הביאה לפיזור גרעין המתנגדים. הסיוע למחנה פלשוב נמשך עד סוף החיסול.

חברי ארגון ז'גוטה עושים מאמץ לשמור על קשר עם אסירים שגורשו מפלשוב למחנות אחרים והם מדווחים כי במפעל האמייל שהועבר מזבלוצ'ה בקרקוב למחנה ברונליץ בצ'כיה עובדים כאלף אסירים תשושים, רעבים וחסרי כול שעברו דרך מחנה אושוויץ. לאחרונה מסתמנת אפשרות להעביר להם קרון שלם של אספקה (כסף, מזון ביגוד ותרופות) דרך גרמני מהנהלת המפעל, שהיה קודם בקשר עם התא בפלשוב. סניף המועצה החליט להשקיע בכך כ-300,000 זלוטי.

בסוף חודש דצמבר 2022 פנה המוזיאון של מחנה הריכוז הגרמני לשעבר פלשוב אל מי שהיו אסירי המחנה ובני משפחותיהם בבקשה לספר ולתעד את קורות חייהם של אסירים, ובכך לסיע לשמר את זכרם של האסירים ולספר כראוי את ההיסטוריה של המחנה.

מי שטרם תעד את בני משפחתו שהיו אסירים במחנה מתבקש לעשות זאת, ומי שיכול להעשיר את הארכיון שמוקם במוזיאון במידע ספציפי על הקורות את בני משפחתו האסירים מתבקש לעשות זאת בהקדם בכתובת info@plaszow.org.

ז'גוטה (המועצה לעזרת יהודים) היה ארגון מחתרת פולני לסיוע ליהודים בזמן השואה ופעל בתיאום עם הממשלה הפולנית הגולה. הארגון הוקם בוורשה בדצמבר 1942 וב-12 במרס 1943, יום לפני חיסול הגטו בקרקוב, נפתח הסניף הקרקובאי של הארגון.

בארכיון של **בית לוחמי הגטאות**, באוסף אדולף ברמן, יש מספר דוחות שהגיש הסניף הקרקובאי למשרד הראשי בוורשה ובו דיווחים על פעילותו בחודשים דצמבר 1943 - דצמבר 1944. בין היתר מדווח הסניף על הגברת הפעילות בערי השדה, יצירת קשר עם ריכוזים יהודיים בזגלמביה, חילוץ בודדים ממחנה ינובסקה, הברחת אנשים להונגריה ולסלובקיה ותמיכה באסירי מחנות בסקרז'יסקו-קמיננה ופלשוב.

בדיווח נכתב עוד כי בעיית הקשר עם המגורשים החריפה לאור שילוחם של 4,500 איש מקרקוב לסביבות העיר ראדום. חלק מהמגורשים השאירו רכוש אצל מכרים פולניים; הפעילים מנסים עתה לקשר בין הגורמים כדי לאפשר למגורשים להסתייע ברכוש זה.

על הנעשה במחנה הריכוז פלשוב נכתב כי הגישה למחנה פלשוב קשה מאוד בשל בידוד מוחלט ובדיקות קפדניות ועשרות בוגדים ומלשינים שיוצר אווירת פחד. הכלואים שרויים במצב נפשי קשה. פעילי הסניף הקציבו תמיכה חודשית בסך 50,000 זלוטי לקניית קמח לאפיית לחם, והלחם מועבר למחנה בדרך רשמית למחצה. כ-150 איש נהנים מסיוע בכסף, במזון או בביגוד. מספר הנזקקים גדל בגלל התדלדלות המלאי הפרטי שברשותם ובגלל העלייה בהוצאות הקיום. כן נעשים מאמצים לאתר נתיב מילוט לארץ שכנה על מנת לאפשר למסתתרים לברוח.

סניף הארגון בקרקוב ארגן חפירה של מספר מנהרות כדי להעביר לאסירי המחנות חבילות מזון, ביגוד, אמצעי ריפוי ועזרה כספית (לרכישת מזון בשוק השחור). עבור מחנה פלשוב הוקצב סכום חודשי לקניית קמח לאפייה שבו נמצאים כ-10,000 איש, ובנוסף יש עוד כ-2,000 אסירים המועסקים בשטח מפעל האמייל של שינדלר, בשדה התעופה ובמחסן ציוד וטלקומוניקציה. הארגון ניסה לחלץ 230 ילדים מפלשוב ולהעבירם להונגריה, בעלות של 3,000-5,000 זלוטי לכל ילד, אך התוכנית הזאת לא יצאה לפועל בשל מחסור בכסף ולאחרונה הופרדו הילדים מן המבוגרים, וזהו סימן רע.

הכותבים מסבירים על הנעשה במחלקות השונות בלוויית נתונים מספריים. הם מציינים שהתמיכה (1,000 זלוטי לאדם) מתייחסת לכ-400 איש בממוצע. בסוף יולי התקבל אישור מסניף ורשה להעברת מיליון זלוטי לסניף קרקוב לצורך חלוקה לנתמכים ולמחנות פלשוב, מיילץ, וייליצ'קה וסטלובה-וולה, בהם יש כ-22,000 אסירים. בדוח אחר נכתב כי מיליון הזלוטי שהמועצה מקצה למחוז קרקוב יחולקו כדלהלן: 300,000 זלוטי ל-300 מסתתרים הנתמכים על ידי המועצה - 1,000 זלוטי לאדם; ל-400 אסירים במחנה פלשוב הוקצו 200,000 זלוטי, דהיינו 500 זלוטי לאדם, ליהודים ממוצא הונגרי הנמצאים במחנה פלשוב יועברו 150,000 זלוטי שיחולקו על ידי הועד המקומי ועוד כספים שיחולקו לאסירים בויליצ'קה, מיילץ וסטלובה-וולה.

גורלן של תאומות יהודיות בפלשוב

מוקדש לזכרן של התאומות בנות השבע, אווה והלינה גרינוולד, ילידות קרקוב . אווה נרצחה בפלשוב והלינה נרצחה בתאי הגזים באושוויץ .

על פי כתבה התפרסמה בעלון של קיבוץ "נווה איתן" בשנת 1988

"הייתה לי בת דודה בגטו שגרה שם עם אמה ושתי ילדות תאומות. איכשהו בזמן הגטו היא החזיקה את הבנות בבית – בבוקרה יצאה לעבודה, והבנות היו נשארות בחדר. היו סוגרים את החדר והן היו צריכות לשבת בחדר עד שאמן והסבתא יחזרו מהעבודה. הן כבר ידעו לא לפתוח את הדלת לאיש ולא להציץ דרך החלון. הן היו בסך הכל בנות שש.

ערב אחד מודיעים שמחסלים את הגטו למחרת, וכמובן שלילדים אין מקום ויקחו אותם במיוחד לאיזה מקום. הדבר לא נתן מנוח לבת הדוד. הייתה לה איזו פולנייה שעבדה איתה שנים וחינכה את הבנות. הפולניה היתה טובה ומסורה לבנות והודיעה שהיא מוכנה לקחת את הבנות ולהסתיר אותן. לאחר התייעצות החליטו בת הדודה ובעלה לשלוח את הבנות אל מחוץ לגטו. ארוז להן בחבילה בגדים לחורף ולקיץ, קצת קמח וסוכר והוסיפה גם טבעת שהורידה מאצבעה. בערב ניגשו לגדר הגטו, למקום בו נדברו, השומר היהודי קיבל כסף על מנת שיאפשר את המעבר, הפולניה עמדה במקום המסוכן ושתי הבנות עברו אליה.

ואיפה אחותך, אווה? הלינה פרצה בבכי ואמרה: "נשארת לבד, הם ירו באווה, ראיתי ושמעתי. בערב לקחו אותנו עם ילדים נוספים לגבעה ואמרו לנו לשכב על הבטן. החזקתי בידה של אווה והם ירו בה. היה עליה הרבה דם, פחדתי אך לא זזתי ולא בכיתי. הגרמני שכח לירות עלי והמשכתי לשכב. אחר כך בא איש וכיסה את כולם. הוא רצה לכסות גם אותי אך צעקתי ובכיתי שאני חיה וההורים שלי במחנה." האישה הורה לה לשכב, הכניס אותה לשק ולכשסיים את העבודה הביא את הילדה לצריף של אמה.

למחרת התאספנו כולנו במגרש, חיסלו את הגטו ואנחנו הועברנו למחנה פלשוב... [..] חולקנו לצריפים לפי ענפי העבודה. מי שעובד במתפרה יש לו צריף כזה, ומי שעובד אצל חייט – בצריף אחר. בערב ישבתי בצריף של בת דודתי, בחוץ שומעים יריות בלי סוף. כל פעם הביאו יהודים שברחו מהגטו. פתאום נכנס בחור עם שק על

הילדה הייתה במחנה עוד 4-5 חודשים כשהיא מסתתרת בתוך הצריף. האם הייתה הולכת לעבודה והילדה הייתה מסתתרת מתחת למיטה. עד שיום אחד הייתה ביקורת בצריפים וחפשו את המתים ואת המשתמטים מהעבודה. מצאו את הלינה. הגרמנים הוציאו אותה מתחת למיטה, הכניסו אותה לעגלה שעמדה בחוץ. אומרים שמרחוק שמעו את הבכי של הילדה כשהיא אומרת: "אמא, הבטחת לי שתשמרי עלי, איפה את?".

"המשטרה הכחולה" בתקופת הכיבוש

"שוטר כחול" בודק תעודות של שני יהודים
ברחובות קרקוב, 1941

המשטרה הפולנית כונתה "המשטרה הכחולה" על שום צבע המדים שהיה כחול-כהה, והיא שיתפה פעולה עם המשטר הגרמני בפולין הכבושה, הן ביחס לאוכלוסייה הפולנית והן ביחס לאוכלוסייה היהודית.

בויקיפדיה בפולנית בערך "המשטרה הכחולה" נכתב כי שוטרים כחולים רבים השתתפו בסחיטת היהודים המסתתרים, שיתפו פעולה עם שמלקובניקים, סיפקו להם טיפול ומידע בתמורה לחלק מהכסף שהושג מיהודים.

על-פי ההיסטוריון וחוקר השואה, פרופ' יאן גרבווסקי, יהודי שנפל לידי המשטרה הכחולה עמד בפני מוות כמעט וודאי, ועוד כתב כי ההיסטוריון הוורשאי עמנואל רינגלבלום אמר, במהלך המלחמה, ששוטרי המשטרה הכחולה אחראים למותם של מאות אלפי יהודים. על-פי גרבווסקי העדויות ההיסטוריות מהארכיביים הפולנים, גרמנים, וישראלים "מצביעים על תבנית של מעורבות רצחנית בכל רחבי פולין הכבושה"

ד"ר מנחם דונקלבלום

מנחם דונקלבלום נולד ב-24 באוגוסט 1889 בקרקוב, לטאובה לבית קריוגל Kreugel ועקיבא דונקלבלום, ולו אחות בכורה ואח צעיר. האב סחר בביצים והמשפחה התגוררה ברחוב לבובסקה 12 בפודגוז'ה.

עוד כנער היה בין מייסדי הספרייה העברית הראשונה בעיר, ספריית "עבריה", בה שימש כספרן ומזכיר. בשנת 1914 השלים את לימודי הדוקטורט במשפטים באוניברסיטה היגלונית והתחיל לעבוד בווינה ושנה מאוחר יותר עבר להולנד, שם למד ולימד שפות ולמד משפט מוסלמי. החל משנת 1907 היה פעיל בתנועה הציונית ובשנת 1917 הצטרף לקבוצה ציונית מקומית ושנתיים מאוחר יותר, בשנת 1919 עלה לארץ-ישראל יחד עם ועד הצירים.

חמשת השופטים הראשונים של בית המשפט העליון.

התובע הכללי בבית הדין של הקונגרס הציוני העולמי ה-22. לקראת סוף תקופת המנדט מונה לנשיא הסתדרות עורכי הדין היהודיים בארץ-ישראל וכן עמד דונקלבלום בראש הוועדה שתפקידה היה להקים את התשתית המשפטית בארץ-ישראל.

בראשית ימיה של מדינת ישראל פעל זמן קצר במשרד המשפטים וביוני 1948 מונה דונקלבלום לתפקיד שופט עליון בבית המשפט העליון בישראל, והיה אחד מחמשת השופטים הראשונים של בית המשפט העליון, תפקיד בו כיהן עד לפטירתו ב-12 בנובמבר 1951.

בשנת 1920 עבר את בחינות ההסמכה לעורכי דין זרים והחל לשמש כיועץ משפטי להנהלה הציונית, היה פעיל באגודת שוחרי האוניברסיטה וכיהן גם כיו"ר האגודה. בשנת 1924 עבר לתל אביב וכיהן כיועץ משפטי לעיריית תל אביב בתקופת כהונתם של מאיר דיזנגוף וישראל רוקח כראשי עיר והיה עורך הדין האישי של חיים נחמן ביאליק.

דונקלבלום היה מועמד בקבוצת המרכז במפלגת "ההתאחדות של הבלתי מפלגתיים" לבחירות הראשונות שנערכו לעיריית תל אביב ובשנת 1946 הוא נבחר כסגן

תערוכה על הקרקובאית הלנה רובינשטיין

גורל טוב יותר, חיה הפכה להלנה. תחת השם הזה, היא הקימה אימפריית יופי שהחלה בסלון זעיר במלבורן. לאחר שהשיגה הצלחה, האותה הצליחה להשיג לאחר מספר שנים.

בפרוץ מלחמת העולם הראשונה כבר היו לה סלונים בלונדון ובפריז ואף בניו יורק. עם הזמן החלה הלנה להתעניין גם באופנה ונמשכה לעולם האמנות. בשנת 1965 נפטרה ונחשבה רובינשטיין לאישה העשירה ביותר בתקופתה ואחת הראשונות שהשיגה זאת אך ורק באמצעות עבודתה שלה.

עם זאת, עושרה המדהים לא השפיע על טעמיה הקולניריים. עד סוף חייה היא לקחה שקית נייר עם שוקי עוף או ביצים קשות לעבודה לארוחת הצהריים שלה, והגישה נקניק וודקה מקרקוב במסיבות מפוארות לחברה הגבוהה.

והילדה גדלה בקז'ימיז'. מגיל צעיר בלטה הלנה מבני גילה. כבכורה מכל האחים, לקחה על עצמה במהירות את התפקידים הקשורים הן בטיפול באחיותיה והן בסיוע בניהול החנויות של אביה. למרות שקיבלה השכלה בסיסית בלבד, היא הצליחה ללמוד על ידי התבוננות בסביבתה, והכריזמה יוצאת הדופן שלה הקלה עליה ליצור קשרים.

למרות תנאי המחיה הצנועים, לימדה אמה של הלנה את שמונה בנותיה כיצד לדאוג ליופי שלהן. לדעתה, הקסם החיצוני והקסם הפנימי היו להבטיח לילדות בעלים מתאימים, ובכך חיים טובים יותר. השיעור הזה הוטבע עמוק בזכרונה של הלנה, ובשילוב עם קרם האם שהובא במזוודה לאוסטרליה, הוא הפך למתכון להצלחה.

כשעזבה את קרקוב בחיפוש אחר

במוזיאון גליציה ברחוב דיור בקז'ימיז מוצגת תערוכה המוקדשת להלנה רובינשטיין. חיה, שלימים נודעה בשם הלנה רובינשטיין, נולדה ב-25 בדצמבר 1872, בת בכורה למשפחת סוחרים, בפודגוז'ה שאז הייתה עיר נפרדת מקרקוב. זמן קצר לאחר לידתה, עברו בני הזוג רובינשטיין לקרקוב,

